

Jeesusta ja Paavalia yhdistää ankara kritiikki Jerusalemin temppeliä kohtaan. Paavali olisi hyvin voinut liittyä profeetallisiin syytöksiin siitä, että nykyisessä tilanteessa on turha enää toistella ulko-kultaista huutoa ”Tämä on Herran temppeli, tämä on Herran temppeli”. Olennaista on sydämen usko, ja tämä usko Pyhästä Hengestä osallisena tunnistaa niin Isän kuin hänen Poikansa. Paavalin menee kuitenkin pidemmälle. Hyökätessään ”lain tekoja” vastaan hän hylkää juutalaisen jumalanpalveluselämän siinä muodossa kuin hän sen tunsu. Juutalaisessa teologiassa nimittäin teot ja työ tarkoittavat nimenomaan temppelijumalanpalvelukseen ja hurskauselämään liittyviä toimia. Tämä jännite on Paavalin teologialle varsin olennainen ja myös monimutkainen. Itse lähtökohta on yksinkertainen. Galatalaiskirjeessä Paavali toteaa:

Me olemme syntyperältämme juutalaisia, emme syntisiä pakanoita. Kun kuitenkin tiedämme, ettei ihminen tule vanhurskaaksi tekemällä lain vaatimia tekoja [lain tekoja, *erga nomou*] vaan uskomalla Jeesukseen Kristukseen, olemme mekin uskoneet Jeesukseen Kristukseen, jotta tulisimme vanhurskaiksi häneen uskomalla emmekä tekemällä lain vaatimia tekoja [lain tekoja]. (Gal. 2:16)

Kohdan perusteella on ilmeistä, että lain teot kuuluvat syntyperäisen juutalaisen keskeiseen identiteettiin. Ne edustavat jotain, mitä ilman hurskaan juutalaisen on vaikea mieltää omaa elämäänsä. Paavali kyseenalaistaa kuitenkin juuri tuon identiteetin. Sama ajatus näkyy myöhemmin Roomalaiskirjeen kolmannessa luvussa. ”Eihän yksikään ihminen tule Jumalan edessä vanhurskaaksi lain käskyjä noudattamalla [lain teoista, 1938 käännös].” (Room. 3:20).

1. Jo Vanhasta testamentista lähtien juutalaiselle teologialle oli tavanomaista kuvata Jumalan palvelemista nimityksellä työ (*avoda*). Vastaavasti temppeleissä ja myös arkielämässä Jumalalle tehtävän työn yksittäiset piirteet olivat heille ”lain tekoja” (kreikankielisissä teksteissä *erga nomou*). Tämä perinne on jatkunut juutalaisessa opetuksessa näihin päiviin saakka. Juutalainen rukouskirja *Siddur* on yhä nykyään toiselta nimeltään *Avodat Israel*, Israelin työ.

Israelin työ Jumalan palvelemisessa liittyy Vanhan testamentin eri teksteissä kansan erityisasemaan. Israel on valittu kaikkien muiden kansojen joukosta tähän työhön tuomaan esille Jumalan kunniata kansojen keskellä. Vanhan testamentin palvelustehtävä ei ollut pelkästään papiston tehtävä eikä koskenut ainoastaan pyhäkössä tehtäviä toimia. Pääsiäisen asettamisesta puhuvassa kertomuksessa Jumala määrää pääsiäisaterian vieton perheille ikuisiksi säädökseksi: ”Ja kun tulette siihen maahan, jonka Herra teille lupauksensa mukaan antaa, noudattakaa näitä juhlatapoja [sanatarkasti: noudattakaa tätä työtä, *avoda*]” (2. Moos. 12:24-26). Juhlat ja jumalanpalvelukset olivat israelilaisten hengellistä työtä, jota he tekivät Jumalalle.

Määrätessään palvelemisen työn Israelille Jumala on itse asiassa antanut kansalle juuri sen käskyn, josta tuli sille laki. Jumalan määräys on *toora*, jota Israelin on noudatettava. Israelin työn toteuttaminen samastui siten lain noudattamiseen (Lohmeyer). Työ (*avoda*) merkitsi Mooseksen lain käskyjen täyttämistä. Yksi syy siihen, että tämä työn näkökulma on tutkijoiden keskuudessa myöhemmin kaventunut, on siinä, että se on liitetty vain seikkoihin, jotka Paavali mainitsee Galatalaiskirjeessä. Jos katsotaan, että Paavali liitti ainoastaan ympärileikkauksen ja ateriasäädökset nomistiseen palvelemiseen, lain tekoihin, termin laaja yhteys koko jumalanpalveluselämään ja tooraan jää huomiotta. Paavalille lain teot merkitsivät erotuksetta niin liturgiaan, juhliin, arkielämän askareisiin, kuin moraaliinkin kuuluvia asioita.

2. Vanhan testamentin teksteistä nouseva näkemys on edelleen nähtävissä toisen temppelein ajan juutalaisuuden teksteistä. Myös viisaukskirjallisuudessa ihmisten teot samastettiin lakia kohtaan osoitettuun kuuliaisuuteen. Monissa kohdissa kirjoittajat julistavat väriä tekoja vastaan ja muistuttavat, että ne ovat Jumalan tuomion alaisia. Esimerkiksi Viisauden kirjan kirjoittaja varoittaa kunninkaita, joiden teot (*erga*) tullaan koettelemaan sen mukaan, ovatko he halukkaita noudattamaan lakia (Viis. 6:3-4; vrt. 12:4, 19; Sirak 10:6; 11:20-21; 15:19). Vrt. Jumalan tuomiot (Siir. 16:12). Viisauden kirjassa tematiikka laajenee: laki on lisäksi Jumalan viisaus, ja hurskaiden tulee valita sen

teot (*erga*, Viis. 8:4). Tämä onkin viisausteologian johtava ajatus lain luonteesta. Israelin “työnä” oli lain noudattaminen, mikä luonnollisesti oli muutenkin tärkeimpiä teemoja toisen temppelin ajan sapientiaalisessa kirjallisuudessa (Sir. 15:16-17; 21:1-6; Viis. 6:17-19; vrt. 1. Makk. 2:49-54).

Valinta lain tekojen ja Beliarin tekojen välillä oli monien mielestä vapaan tahdon mukainen ratkaisu, johon jokaista juutalaista kehoitettiin. Sama ajatus näkyy myöhemmin Kahdentoista patriarkan testamenteissa. Leevin testamentissa Jumalan lain noudattaminen rinnastetaan kuuliaisuuden työhön, jonka vastakohtana ovat vastustajan teot: “Valitkaa itse valkeus tai pimeys, Herran laki tai Beliarin teot.” Ja hänen poikansa vastasivat, ‘Herran edessä me tulemme elämään hänen lakiaan noudattaen’ (TLev. 19:1,2). Vrt. Benjaminin testamentti: “Jos teet hyvää, jopa pahat henget pakenevat luotasi ja villieläimet pelkäävät sinua. Jos kenellä on kunnioitusta hyviä tekoja kohtaan ja ymmärryksen valo, hänen edestään pimeys kaikkooa.” (TBenj. 5:2,3).

Juutalaisessa teologiassa esiintyvä käsitys tekojen vanhurskaudesta perustuu siten vanhatestamentilliseen lähtökohtaan. Uskonnollisen juutalaisen hurskauteen kuului jumalanpalvelus, joka kattoi niin temppelin uhritoimet ja juhlat kuin perhe-elämän keskellä toimitetut menot. Osin terminologian ja osin itse toiminnan käytännöllisyyden tähden juutalaiseen teologiaan vakiintui näin ollen uskonnollisten tekojen korostus. Uskonnollisiin tekoihin vetoaminen tuli ymmärrettävästi tärkeäksi etenkin kriisitilanteissa. Tämä käy selväksi esimerkiksi Salomon psalmeista. Salomon psalmissa 9 valitetaan pakkosiirtolaisuuden aikaa, mutta samalla kirjoittaja ylistää Jumalan tuomion oikeudenmukaisuutta. Kansa on kärsinyt omien syntiensä tähden, vailla oikeata jumalanpalvelusta ja oikeita tekoja ja ansainnut Jumalan rangaistuksen. Valitussa kansassa yksikään syntinen ei voi paeta Herran tuomiota (PsSal. 9:3-5).

Esimerkit osoittavat, että kuuliaisuutta Mooseksen laille, *tooralle*, kuvattiin juutalaisessa opetuksessa lain tekojen tekemiseksi. Lain tekojen tekeminen oli normaalia juutalaista hurskautta. Jo Vanhassa testamentissa nimenomaan Mooseksen lakia kutsuttiin myös “teoiksi”, jotka hurskaan pitää suorittaa: “Neuvo kansalle tarkoin säännökset ja lait, opeta sille tie, jota sen tulee kulkea, ja kaikki, mitä sen tulee tehdä.” (2. Moos. 18:20). Lisäksi on muistettava, että vastaava termistö oli käytössä esimerkiksi Qumranin yhteisössä. Sielläkin käytettiin lain oikeasta noudattamisesta nimenomaan “lain tekojen” (hepr. *ma’ase tōra*) nimitystä.

Lain noudattaminen oli erottamaton osa Qumranin yhteisön identiteettiä. Pelastuksen ehtona oli sitoutuminen Mooseksen lakiin. “Ja hän sanoi, että ihmisten on rakennettava keskuuteensa hänelle pyhäkkö, jossa polttouhrina tuodaan hänen eteensä lain tekoja.” (4QFlor. 1, 6-7). Käsikirjoitus tosin on tällä kohden hieman turmeltunut ja lause saattaa puhua sanatarkasti kiitoksen (*toda*) teoista. Ajatus teoista säilyy samana. Lisäksi kirjefragmentissa 4QMMT kuvataan oikeata jumalanpalvelusta ja tooran säännösten noudattamista. Oikein suoritettujen lain tekojen tekemisen sanotaan tuottavan hallitsijalle ja hänen kansalleen hyvinvoinnin. Mitä nämä toimet sitten koskivat? Teksti alkaa uskonnollisella kalenterilla, joka seuraa essealaisille merkittävää aurinkokalenteria. Sen jälkeen mainitaan useita kohtia uhritoimitusten pyhydestä. Lain teot (*ma’ase toora*) merkitsivät Jerusalemin temppeliä vastustaneille papeille aivan erityistä kuuliaisuutta Jumalan sanalle. Ne koskivat Jumalan nimenomaisten käskyjen noudattamista.

Qumranin tekstit osoittavat, että Israelin kuuliaisuus, *Avodat Israel*, ilmaistiin vaatimuksena noudattaa oikein lain tekoja. On helppo nähdä, että lain teoilla ei ollut juutalaisessa teologiassa pelkästään sosiologista merkitystä, kuten joskus on ehdotettu. Lain teot eivät olleet pelkkiä juutalaisen identiteetin rajamerkkejä, kuten ympärileikkaus tai puhtaussäännöt. Sen sijaan nämä teot viittasivat koko tooraan, kaikkeen Jumalan palvelemiseen. Kirjallisesta näkökulmasta katsoen *Avodat Israel* on suuri kertomus valitun kansan kuuliaisuudesta Israelin Jumalalle. Juutalaiset itse kuvasivat lain tekojen käsitteen avulla syvintä uskonnollista identiteettiään. He olivat Jerusalemin temppelin kaikkeinpyhimmässä kohdattavan Jumalan palvelijoita. Jokainen, joka vastustaisi lain tekoja, syyllistyisi Mooseksen lain väheksymiseen ja temppelijumalanpalveluksen sekä juhlaikäntönnön vastustamiseen. Tämä on hieman yllättäväkin näkökulma, joka on tarpeen ottaa huomioon arvioitaessa Paavalin käsitystä lain teoista.

3. Saul oli farisealainen oppinut ja on luontevaa ajatella, että yleinen käsitys lain teoista on ollut hänelle tuttu jo kauan ennen hänen kääntymistään Messiaaseen uskovaksi Paavaliksi. Hän oli epäilemättä mieltänyt oman jumalanpalveluksensa osaksi Israelin ”työtä”. Lain tekojen noudattaminen oli hänen suurin päämääränsä, kuten oli aiemmin ollut Salomon psalmien kirjoittajan ja Qumranin yhteisön hurskaiden tavoite. Kyse ei kuitenkaan ollut kuitenkaan pelkkien *halakha*-käskyjen käytännöllisestä seuraamisesta. Valitun kansan teot käsittivät koko tooran ja niiden mielekkyys koski Israelin jumalanpalvelusta. Kasuististen sääntöjen sijaan on syytä ajatella niiden olleen temppeelijumalanpalveluksen käytännöllinen laajennus joka tehtiin esimerkiksi Qumranin tapaan Jumalan kunnian varjelemiseksi.

Viitteitä tällaisesta asenteesta voidaan nähdä Paavalin kirjeissä. Filippiäiskirjeen mukaan hänen suhtautumisensa lakiin oli ollut yksinkertainen: ”intoni ja kiivauteni osoitin vainoamalla seurakuntaa, lakiin perustuva vanhurskauteni oli moitteeton” (Fil. 3:6). Tässä yhteydessä lakiin liittyvä vanhurskaus on mitä ilmeisimmin ilmaus Israelin ”työstä”. Kyseessä oli se työ, jota Saul oli vanhurskaasti noudattanut juutalaisen perinteensä mukaisesti ja opettajiaan seuraten. Lain noudattaminen oli ollut hänelle helppoa ja se oli tuottanut hyvän elämän. Toora oli ohjannut hänen elämäänsä samaan tapaan kuin *erga nomou* oli ohjannut Sirakin elämää joitain sukupolvia aiemmin. Paavalin mainitsemän ”kiivauden” perusteella ei tietenkään tarvitse päätellä, että hänen Jumala-suhteensa olisi ollut ankaran legalismin määräämä. Muun juutalaisen opetuksen tapaan hän lienee ajatellut, että Jumalan armo kuuluu jokaiselle, joka noudattaa lakia koko sydämestään. Kiiwaus (*zēlos*) merkitsi ennen kaikkea sitä, että Saulus oli ollut ylpeä laista – kuten kuka tahansa hurskas juutalainen olisi – ja oli valmis tekemään lähes mitä hyvänsä suojellakseen Jumalan lakia.

Kun Paavali myöhemmin Galatalaiskirjeessä ilmoittaa, ”ettei ihminen tule vanhurskaaksi tekeväällä lain vaatimilla tekoilla [lain tekoja, *erga nomou*]”, hän kyseenalaistaa koko sen perinteisen hurskauden, jonka varaan hän on aiemmin laittanut koko elämänsä. Hän tuntuu menevän jopa Jeesusta pidemmälle siinä, että hän suhteellistaa kaiken hurskauden Messiaaseen kohdistuvan uskon vastakohtana. Toinen vaihtoehto on, että juuri tässä nähdään myös Jeesuksen sanoman ydin.

Juutalaisessa teologiassa lain teoilla tarkoitettiin näin ollen kaikkea jumalanpalvelukseen ja henkilökohtaiseen hurskauteen liittyvää toimintaa. Se oli *Avodat Israel*, Israelin työ. Mooseksen lain noudattaminen ”kaikessa, mitä on kirjoitettu” oli oikeaoppisille juutalaisille heidän elämänsä tärkein tehtävä. He kokivat, että Jumala itse oli asettanut heidät lain vartijoiksi ja noudattajiksi, erotuksena kaikista muista kansoista. Kun Paavali omassa pelastusopissaan asettaa Israelin työn ja lain teot kyseenalaisiksi, hänen synnyttämänsä vastakkainasettelu ei voisi olla suurempi. Vastakkain ovat Kristus ja koko Israelin kansan perinteinen käsitys uskonnon luonteesta.

4. Lain tekojen hylkääminen. Kun ensimmäinen periaate Jumalan vanhurskauden oikeasta luonteesta oli selvä, Paavali kykeni soveltamaan suurta teologista ratkaisuaan monilla Vanhan testamentin kohdilla. Kaikkein näyttävimmäksi esikuvakseen hän nostaa Abrahamin. Avaintermiksi muodostuu ”vanhurskaus” (*dikaiosynē*), joka myös juutalaisille opettajille kuvaa parhaiten kuuliaisuutta Jumalalle. Luettuaan kirjoituksensa tarkkaan Paavali totesi, että Abraham sai vanhurskauden uskon perusteella, täysin ilman myöhemmin annettavaa Mooseksen lakia.

Mitä meidän on sanottava Abrahamista, kansamme kantaisästä? Mitä hän saikaan osakseen? Jos Abraham katsottiin vanhurskaaksi tekojensa perusteella, hänellä oli aihetta ylpeillä – ei kuitenkaan Jumalan edessä. Mitä sanovat kirjoitukset? ”Abraham uskoi Jumalan lupaukseen, ja Jumala katsoi hänet vanhurskaaksi.” (Room. 4:1–3)

Septuagintan mukaan lainattu Vanhan testamentin kohta Abrahamista (1. Moos. 15:6) oli Paavalille käyttökelpoinen, koska siinä mainitaan sekä usko että vanhurskaus. Täsmällinen käännös paljastaa tämän: ”Abraham uskoi Jumalaa, ja se luettiin hänelle vanhurskaudeksi”. Lauseen molemmat avainsanat, usko (*pistis*) ja vanhurskaus (*dikaiosynē*) voidaan ymmärtää Paavalin tarkoittamalla tavalla. Usko luettiin Abrahamille vanhurskaudeksi ilman tekoja, koska lakia ei ollut annettu. Selittäessään lainausta Paavali käyttää termiä ”lukea hyväksi” (*logizomai*). Sen avulla hän kuvaa toisissakin kohdissa niin synnin kuin vanhurskaudenkin toteamista. Hyväksi lukemisen termi on luonteeltaan

juridinen eli koskee ihmisen oikeudellista asemaa. Paavali puhuu ihmisen tilanteesta taivaallisen tuomarin edessä. Paavali käyttää sanaa monissa juridisessa kohdissa puhuessaan sekä hyväksi lukemisesta että syyksi lukemisesta. Vanhurskaaksi ”lukeminen” eli toteaminen tulee esille erityisesti Roomalaiskirjeen neljännessä luvussa (4:3, 5, 9, 11, 22; vrt. Gal. 3:6).

Hyväksi lukemiseen liittyy lisäksi ajatus palkkion maksamisesta tai rangaistuksen langettamisesta. Tuomiolla seisovalle myös annetaan jotain. Tämä merkitys nähdään alempana olevassa Paavalin esimerkissä, jossa palkka ”luetaan hyväksi” eli annetaan työntekijälle. ”Työntekijälle maksettua palkkaa ei katsota armosta saaduksi vaan ansaituksi.” (Room. 4:4). Työnteosta otettu esimerkki on Paavalille vain retorinen apuväline varsinaisen tavoitteen saavuttamiseksi. Lain tekojen tekeminen ei hänen mielestään auta pelastuksen kysymyksessä. Jos siis on ihminen, vaikkapa juutalainen, joka ei pyri löytämään uskonnollisia ansioita uskonnollisesta toiminnasta, hän voi silti pelastua. Jos hän uskoo Jumalaan, joka pelastaa ihmisen, hänen uskonsa ”luetaan hänen hyväkseen” vanhurskaudeksi. Paavali muuttaa uskomisen verbin substantiiviksi ”usko”, mutta ajatus säilyy samana: ”Jos taas jollakulla ei ole ansioita mutta hän uskoo Jumalaan, joka tekee jumalattoman vanhurskaaksi, Jumala lukee hänen uskonsa vanhurskaudeksi.” (Room. 4:5).

Miksi laki sitten oli Paavalin mielestä tehoton? Jälleen Vanhaan testamenttiin vedoten Paavali toisaalla toteaa, että lain avulla ei saavuteta täydellisyyttä. Galatalaiskirjeessä (3:10) hän lainaa Viidettä Mooseksen kirjaa ja muistuttaa, että laki vaatii täysin puhdasta elämää. ”Kirottu on jokainen, joka ei tee kaikkea, mitä lain kirja käskää”. Lain kirja määrää Israelille ”työn”, ja siksi ihmisten tulee olla Jumalalle kuuliaisia kaikessa, mitä oli kirjoitettu. Jos he eivät toteuta lain tekoja, he eivät voi lähestyä Jumalaa. Lain funktion muuttuminen on Paavalille siten myös teoreettinen välttämättömyys. Kun Aadamin jälkeläiset elävät synnin vallassa, he eivät kykene saavuttamaan oikeata yhteyttä edes Jumalan käskyjen avulla. Vaikka lain teot ovat Jumalan määräämiä ja lähtökohdaltaan myönteisiä muodostaen Israelin varsinaisen työn, ne joutuvat tässä asetelmassa uuden kritiikin alle. Myönteisestä tulee kielteinen tavalla, jota perinteisen juutalaisen pelastusopin kannattajan olisi varsin vaikea hyväksyä. ”Eihän yksikään ihminen tule Jumalan edessä vanhurskaaksi lain käskyjä (*eks ergōn nomou*) noudattamalla” (Gal. 3:20).

Tässä kohden on syytä tehdä yksi tarkennus. Lain teot ovat juutalaisille itselleen merkinneet juuri sitä hurskautta, jota Jumala odotti kansaltaan. Lain teot olivat kuuliaisuuden tekoja, joiden avulla hurskaiden juutalaisten tuli soveltaa käytäntöön kaikki ne käskyt ja ohjeet, joiden oli määrä tuottaa elämä. Ongelmana ei ole laki itse vaan kyvyttömyys noudattaa sitä. Synti on turmellut myös hyvät asiat. Jumala lähetti Poikansa pelastamaan ihmisiä nimenomaan siksi, että vanha liitto, jumalanpalvelus ja lain teot, eivät voineet pelastaa ketään. Siksi lain tekoihin ei ole paluuta.

Niinpä laki saa Paavalin opetuksessa uuden funktion. ”Lain tehtävänä on opettaa tuntemaan, mitä synti on.” (Room. 3:20). Apostolin kuvaamassa polarisaatiossa tooran noudattaminen ja vanha jumalanpalvelus kuuluvat ”kuoleman virkaan” (2. Kor. 3:7). Niiden tehtävänä on pitää yllä tietoisuutta synnistä, jotta myös uhritoimitusten kuvaama ja välittämä armo käsitettäisiin. Synnin paljastajana laki tosin palvelee vasta kadotusta. Mutta Paavali on vakuuttunut – ehkä omankin kokemuksensa perusteella – että juutalaisilta puuttuu myös tämä lain tuntemus. Samoin kuin Mooseksen kasvoilla oli peite lain kirkkauden tähden, samoin israelilaisten sydämen päällä on peite yhä nykyään: ”Yhä vieläkin heidän sydämensä päällä on peite Mooseksen lakia luettaessa” (3:15). Juutalaiset oppineet eivät tunne lain todellista merkitystä.

5. Jerusalemin temppelellä jumalanpalveluksineen ja kulttielämän sekä arkielämän sääntöineen joutuu Paavalin teologiassa yhtä ankaraan polarisaatioon uuden seurakunnan hengellisen temppelein kanssa kuin Jeesuksen julistuksessa. Israelin jumalanpalveluksen työ, *Avodat Israel*, joka toteutuu lain tekojen (*erga nomou*) tekemisen kautta, on käynyt turhaksi. Nykyinen temppelellä ja nykyinen Israel on hedelmätön – yhtä hedelmätön kuin Saul itse oli ollut ennen Kristuksen kohtaamista. Pyrkiesään kiivailemaan lain puolesta ja puolustamaan Jumalaa harhaoppisia Jeesuksen seuraajia vangitsemalla ja tuomitsemalla hän oli itse asiassa vastustanut elävää Jumalaa ja ollut hengellisessä pakko-siirtolaisuudessa. Näin Paavalin oma elämänkaari ja kohtalo on kuva Israelista pienoiskoossa – etenkin koska hän oli ollut merkittävän aseman saavuttanut lainkiivailija, farisealainen selootti.